

Ks. dr hab. Michał Roman Szulik

Siedlce, 24.03.2022 r.

prof. uczelni

Wydział Nauk Humanistycznych

Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego

w Siedlcach

Zleceniodawca recenzji:

Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina

(podstawa: Pismo Rektora UPMC prof. dr hab. Klaudiusza Barana z dn. 2. lutego 2022 r.)

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Joanny Łukaszewskiej, sporządzona w związku z przewodem doktorskim w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej – kompozycja i teoria muzyki

Rozprawa doktorska mgr Joanny Łukaszewskiej pod tytułem *Wybrane problemy kształtowania brzmienia w śpiewie zespołowym w koncepcjach wybranych pedagogów w Polsce, w oparciu o obserwacje i doświadczenia własne oraz ich zastosowanie w praktyce* została przygotowana pod kierunkiem dr hab. Alicji Gronau-Osińskiej, prof. UMFC.

Dysertacja jest opracowaniem zawierającym (poza aneksami i SUMMARY) 166 kart, pisanych zgodnie z wyznacznikami przygotowywania prac naukowych i obejmuje: wykaz ważniejszych skrótów, sześć rozdziałów (wprowadzenie i zakończenie ponumerowane są jako kolejne części pracy – autorka wyjaśnia wybór takiej struktury na str. 7), wykaz źródeł, wykaz opracowań, dwa aneksy oraz podsumowanie w języku angielskim. Do pracy dołączono pięć płyt (CD, DVD), które są wymienione w drugim aneksie. Spis treści wskazuje na logiczne rozmieszczenie tematyki w poszczególnych częściach dysertacji, a tytuły poszczególnych rozdziałów odpowiadają zawartej w nich problematyce. Nie wchodząc w głębsze rozważania, pewne uwagi może budzić oddzielenie stanu badań (rozdział drugi) od wprowadzenia, w którym zwykle zawarte są informacje o stanie badań. Jednak przy lekturze dysertacji staje się w pełni zrozumiałe, iż autorka świadomie zdecydowała się dokładniej przedstawić ważniejsze polskie publikacje dotyczące emisji głosu, gdyż wprowadzenie tych treści do wstępu zachwiałoby strukturę pierwszej części pracy. Taki zabieg ma zatem pełne uzasadnienie w logicznym rozkładzie treści zawartych w dysertacji.

W rozdziale pierwszym doktorantka umieszcza wszystkie, potrzebne do zrozumienia całości rozprawy, informacje metodologiczne. Rozpoczynając od motywacji podjęcia badań, zwięźle wyjaśnia istotne dla pracy pojęcia (odnosząc je do opisów w dalszych częściach dysertacji), przedstawia strukturę, kryteria wyboru tematu, cel, klasyfikację literatury (z przypomnieniem, iż zgodnie z tytułem pracy będzie się odnosić tylko do literatury polskojęzycznej). We prowadzeniu zostały także wymienione metody prowadzenia badań, a także został wskazany adresat pracy. Na zakończenie rozdziału doktorantka umieszcza podziękowania dla osób, które przyczyniły się do powstania dysertacji. Godnym podkreślenia jest fakt, iż motywem podjęcia badań w dziedzinie kształtowania brzmienia w śpiewie zespołowym jest wieloletnia praca mgr Joanny Łukaszewskiej jako nauczyciela emisji głosu indywidualnej i zbiorowej; praca w której doktorantka odnosi ogromne sukcesy, co można wyczytać implicite z drugiego akapitu pierwszego rozdziału. Chęć teoretycznego pogłębienia i opisanie problematyki doskonale znanej w praktyce nauczyciela i wykonawcy wskazuje na dojrzałość naukową Joanny Łukaszewskiej.

Drugi rozdział „Stan badań i charakterystyka piśmiennictwa” ma charakter wprowadzający we właściwą tematykę i jest udaną próbą osadzenia problematyki zbiorowej emisji głosu w polskojęzycznej literaturze. Autorka najpierw omawia w kolejności chronologicznej powojenne publikacje zwarte dotyczące stricte tematu badań. W zwięzłych opisach czternastu opracowań znajdują się informacje o treściach zawartych w każdej książce (lub skrypcie), czasami cytaty, w niektórych przypadkach autorka wyraża swoją polemikę ze sposobem przedstawienia zagadnień przez poszczególnych autorów. Jako uzupełnienie rozważań, doktorantka przytacza także przykłady przedwojennej literatury na temat emisji głosu. Następnie podaje przykłady nielicznych artykułów na temat emisji głosu, zawartych w czasopiśmie i prasie, podkreślając jednostkowy charakter tych publikacji. Przegląd literatury przedmiotu kontynuowany jest poprzez ukazanie nazwisk autorów (głównie dyrygentów), którzy w swoich publikacjach odnoszą się w jakiś sposób do interesującego doktorantkę zagadnienia. W następnej kolejności przedstawione są nazwiska autorów publikacji poświęconych „emisji głosu i sztuce wokalne” (s. 23-24). Wydaje się, że wydzielenie tego akapitu nie jest przez autorkę wystarczająco uzasadnione metodologicznie. Wszakże znajdują się w nim także publikacje dyrygentów (L. Laprus, E. Ordyk-Czyżewska) traktujące o rozśpiewaniu chórów, co zostało umieszczone w poprzednim akapicie dysertacji. Dobrym pomysłem, odnoszącym badania teoretyczne do praktyki, jest przedstawienie publikacji, które według autorki okazały się najbardziej przydatne w pracy nauczycielki zbiorowej emisji głosu. Na koniec rozdziału doktorantka pokrótce opisuje wykorzystane w badaniach i pracy

zawodowej publikacje dotyczące dyscyplin pozamuzycznych, szczególnie psychologii. Wydaje się, że właśnie w tym miejscu powinny znaleźć się także wymienione wcześniej pozycje dotyczące foniatry (np. M.I. Fomiczewa, Z. Pawłowskiego), gdyż ich autorzy (lekarze) opisują zjawiska emisyjne od strony medycznej. Rozdział drugi jest pierwszą próbą uporządkowania bogatej literatury polskiej dotyczącej emisji głosu, próbą która zasługuje na wielkie uznanie. Zebranie i przedstawienie publikacji ma charakter nie tylko naukowy, ale i praktyczny, gdyż może przyczynić się do pogłębienia wiedzy wśród nauczycieli emisji głosu, a szczególnie chórmistrzów. Niemniej, np. przy wydaniu dysertacji drukiem, można by opracować bardziej czytelną strukturę katalogu publikacji, przedstawiając je np. tylko w porządku tematycznym, gdyż wprowadzając zbyt dużą ilość czynników porządkujących (chronologia, zawód autorów, tematyka), nie sposób ustrzec się pewnych nieścisłości. Taki porządek powinien mieć swoje odzwierciedlenia także w Bibliografii.

Wysokim poziomem logiki i konsekwencją odznacza się rozdział trzeci "Emisja głosu w śpiewie zespołowym w koncepcjach wybranych pedagogów". Treść rozdziału jest prezentacją koncepcji emisji głosów wybitnych polskich pedagogów: Jadwigi Gałęskiej Tritt, Leona Łukaszewskiego, Haliny Sobierajskiej i Czesława Wojtyńskiego. Aby przybliżyć tematykę badań, autorka, po ogólnym wprowadzeniu, wyjaśnia znaczenie podstawowych pojęć - emisji głosu i postawy śpiewaczej - oraz przybliża rozumienie czynności aparatu słuchowego z odniesieniem do rodzajów słuchu (muzycznego). Następnie wnikliwie omawia: czynności aparatu oddechowego, czynności aparatu fonacyjnego i czynności aparatu artykulacyjnego. W całym rozdziale autorka konsekwentnie stosuje nomenklaturę przyjętą z badań prof. Jadwigi Gałęskiej-Tritt, co niezwykle porządkuje tok przeprowadzanych rozważań. Bardzo dobrym zabiegiem jest uporządkowanie treści w sposób tematyczny, a nie tylko przedstawienie kolejnych czterech koncepcji nauki śpiewu zbiorowego. W ten sposób doktorantka porządkuje wiedzę na temat różnych aspektów śpiewu zbiorowego, a co więcej wprowadza element „dialogu” pomiędzy autorami koncepcji emisyjnych, którzy w niektórych aspektach wyrażają podobne przekonania, a w innych zupełnie różne. Biorąc pod uwagę bogate doświadczenie zawodowe doktorantki, odczuwa się pewien niedosyt związany z brakiem oceny skuteczności (w nauczaniu emisji głosu) niektórych zagadnień poruszanych przez autorów koncepcji emisyjnych. Choć ów niedosyt można z pewnością tłumaczyć dążeniem do obiektywności przedstawiania wyników badań (co jest kryterium sine qua non przygotowywania dysertacji), niemniej wskazanie, przynajmniej w podsumowaniu rozdziału, mocnych i słabych stron omawianych koncepcji, podniosłoby jeszcze bardziej walor praktyczny pracy.

Ów drobny mankament rozdziału trzeciego został zrekompensowany przez następną część pracy „Nauka emisji głosu w chórze na podstawie własnych obserwacji i doświadczeń”. Rozdział ten, o dużym walorze praktycznym, jest przedstawieniem własnej koncepcji nauczania zbiorowej emisji głosu autorki dysertacji, Joanny Łukaszewskiej. We wprowadzeniu doktorantka przedstawiła, w dość zwięzły sposób, elementy programu prowadzonych przez nią od 25 lat zajęć z emisji głosu indywidualnej i zbiorowej. Myślę, że nieco szersze omówienie tej tematyki mogłoby pomóc czytelnikowi w głębszym rozumieniu toku rozważań i kierunku badań autorki dysertacji. Prezentację własnej koncepcji nauki emisji głosu doktorantka rozpoczyna od ogólnego spojrzenia na problematykę kształcenia wokalnego, co daje dobre wprowadzenie do zagadnień szczegółowych, przedstawionych w dalszych rozważaniach. W części dotyczącej zdobywania umiejętności wokalnych omawia szeroko, ale też bardzo klarownie, poszczególne elementy podstaw kształcenia wokalnego, podając cenne przykłady ćwiczeń, dzięki czemu podrozdział 4.1.2 można traktować jako wnikliwy opis poszczególnych faz rozśpiewania zespołu. Po przedstawieniu tematyki zdobywania umiejętności wokalnych doktorantka opisuje „Kształtowanie brzmienia i wewnętrznej dyscypliny komunikacyjnej”. Rozpoczynając od problematyki dykcji, przechodzi poprzez kształtowanie śpiewem zmiennych elementów dzieła muzycznego, wreszcie zwięźle porusza problem frazowania, intonacji i strojliwości. W zakończeniu rozdziału doktorantka dotyka problematyki szkodliwych teorii i błędów w kształceniu wokalnym.

Treść całego rozdziału jest bardzo ciekawa i wskazuje nie tylko na wielkie doświadczenie zawodowe doktorantki, ale także na dużą wnikliwość naukową w omawianiu trudnych zagadnień związanych ze zbiorową emisją głosu. Rozdział czwarty to bardzo udana i wieloaspektowa próba analizy problematyki zespołowego kształcenia wokalnego. W opisie obserwacji i doświadczeń w dziedzinie dydaktyki wokalnej można wskazać drobne potknięcia, które nie umniejszają waloru naukowego i praktycznego dysertacji. Sądzę, że część wypunktowań można by zastąpić tekstem ciągłym, co dałoby odczucie większej spójności tekstu. Skoro jednak autorka zdecydowała się na przedstawienie niektórych treści w numerowanych punktach (czego nie jestem zwolennikiem w pracach opisowych) należałoby je umieszczać kolejno od nowego wiersza, lub stosować metodę przecinkową, bez numeracji. Według mnie paragraf 4.1.2.5. powinien nosić nazwę np. „Praca (lub zadania) narządów artykulacyjnych”, bowiem tytuł „Narządy artykulacyjne” nie jest spójny językowo z innymi tytułami tego podrozdziału. W tekście należałoby także pominąć zdania pytające, chyba że stosowane są one w cytatach. Nie do końca jest przekonujące umieszczenie podsumowań na

końcu poszczególnych podrozdziałów, a podsumowanie końcowe powinno stanowić kwintesencję całego rozdziału i nie poruszać nowych treści.

Doskonałym uzupełnieniem badań teoretycznych i praktycznych poszukiwań Joanny Łukaszewskiej jest rozdział piąty „Efekty zastosowania własnych doświadczeń w pracy nad kształtowaniem brzmienia w chórze”. W tym rozdziale autorka ukazuje nie tylko szczegółowe sposoby pracy wokalne nad wykonaniem i interpretacją utworów chóralnych, ale co ważne (poprzez odwołanie do przykładów na płytach dołączonych do dysertacji) wskazuje na skuteczność stosowanych przez siebie metod nauczania emisji zbiorowej. Rozdział rozpoczyna się od opisu każdej z płyt, w nagraniu których autorka uczestniczyła jako korepetytorka głosu, lub (i) solistka. W opisach zamieszczono materiał ikonograficzny okładek płyt. Myślę, że autorka powinna w opisach pominąć odwołania do kategorii liturgicznych poszczególnych utworów, gdyż w tak przekrojowym historycznie materiale nie sposób ustrzec się pewnych nieścisłości. Następnie, na przykładach fragmentów utworów doktorantka przedstawia, w bardzo szczegółowy sposób, techniki rozwiązania problemów wokalnych związanych z kształtowaniem linii melodycznej, budowaniem współbrzmień, regulacji czasu w śpiewie zespołowym, interpretacji tekstu, wreszcie frazowania rozumianego jako kształtowanie napięć i odprężeń. Ta część pracy pokazuje olbrzymią wiedzę doktorantki, rozumianą jako analityczne spojrzenie na wokalne detale wykonania i interpretacji utworów. Owe szczegóły są niezwykle ważne, gdyż dopiero poprawne ich opracowanie składa się na spójny interpretacyjny obraz całych dzieł, o czym świadczą wysoki poziom artystyczny nagranych na płytach kompozycji. Trudno się zgodzić ze zdaniem doktorantki, że przedstawione w rozdziale piątym studium analityczne wybranych zagadnień wokalnych ma charakter lapidarny (s.155). Wręcz przeciwnie - autorka na kilku przykładach ukazuje jak dogłębnie należy patrzeć na poszczególne elementy wykonania i interpretacji wokального dzieła muzycznego. Myślę, że drobnym niedopatrzaniem jest tytuł paragrafu 5.3.2 “Współbrzmienia wertykalne”; współbrzmienia odnoszą się zawsze do struktury wertykalnej dzieła, stąd lepiej byłoby nazwać podrozdział np. “Kształtowanie współbrzmień”. Myślę, że po tak ciekawych i wnikliwych rozważaniach doktorantka powinna przedstawić nieco szersze podsumowanie.

Korpus dysertacji wieńczy „Uwagi końcowe”, w których Joanna Łukaszewska łączy podsumowanie wyników swoich badań oraz doświadczenia emisyjnego ze wskazówkami dla dyrygentów i nauczycieli emisji zespołowej.

Praca doktorska mgr **Joanny Łukaszewskiej** jest niezwykle cennym przyczynkiem do zgłębienia problematyki zespołowej emisji głosu tak w wymiarze teoretycznym, jak

i praktycznym. Oryginalność dysertacji wiąże się z podjęciem problematyki i ciekawym sposobem ujęcia treści.

Przedstawiona praca doktorska została oparta na szerokim materiale bibliograficznym, w skład którego wchodzi ponad 190 publikacji. W Aneksie znalazły się m.in. ilustracje anatomiczne, stanowiące materiał poglądowy

Język pracy doktorskiej jest poprawny i komunikatywny, jednak zdarzają się małe potknięcia i niedopatrzenia (związane głównie ze zmianą osoby podmiotu piszącego lub czasu gramatycznego na krótkich odcinkach tekstu), które jednak zważywszy na obszerność dysertacji, nie mają znaczenia w ocenie formalnej. W opisie dzieła można znaleźć drobne błędy edytorskie, które nie podważają w żaden sposób wartości całej rozprawy. Przypisy i odsyłacze prowadzone są w sposób konsekwentny.

Uważam, że cała praca, lub jej części powinny być wydane drukiem, co stanowiłoby z pewnością znaczący wkład samej doktorantki, jak i uczelni ją promującej w rozwój polskiej wiedzy na temat emisji głosu w śpiewie zbiorowym. Uważam też, że dysertacja ze względu na niezwykle ciekawą tematykę oraz czytelny i staranny sposób jej opracowania **zasługuje na wyróżnienie.**

Przedstawioną do recenzji pracę doktorską mgr Joanny Łukaszewskiej *Wybrane problemy kształtowania brzmienia w śpiewie zespołowym w koncepcjach wybranych pedagogów w Polsce, w oparciu o obserwacje i doświadczenia własne oraz ich zastosowanie w praktyce* oceniam pozytywnie.

KONKLUZJA

Praca doktorska mgr **Joanny Łukaszewskiej**, świadczy o bogatej wiedzy ogólnej i specjalistycznej autorki, a także o jej wielkim doświadczeniu w dziedzinie zbiorowej emisji głosu. Dysertacja charakteryzuje się nowatorskim i oryginalnym ujęciem problematyki związanej z kształtowaniem brzmienia w śpiewie zespołowym. Przedstawiona przez mgr **Joannę Łukaszewską** praca dowodzi, że doktorantka posiada wiedzę i umiejętności umożliwiające samodzielną pracę naukową.

Stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska spełnia warunki określone w artykule 13. Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. Wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

